

# I.

## ÚVOD

### THEORIE A DOHADY O OSÍDLENÍ NAŠICH ZEMÍ V DOBÁCH KOLEM POČÁTKU NAŠEHO LETOPOČTU JEJICH KRITIKA

Keltové jsou po stránce historické jedním z nejzajímavějších plemen evropských. Jejich osudy jsou historickými zprávami a nálezy archeologickými alespoň zčásti lépe osvětleny než osudy jiných lidstev, jež kdysi obývala střední a severní Evropu.

Jejich kolébkou v době, kdy je poprvé můžeme odlišit od jiných základních velkých ethnických celků evropských, byl široký územní pás od střední Francie až hluboko do střední Evropy. Z tohoto územního pásma se Keltové postupnými migracemi šířili všemi směry i do jiných končin.

Jejich ethnogenese je — podobně jako u jiných velkých plemen evropských, Slovanů, Illyrů a jiných — problémem, který ještě dlouho nebude dořešen. Není úkolem této práce podrobněji se jím zabývat. Mám však za nutné upozornit na to, že k jeho řešení nestačí zjednodušující způsob, jakým jej řeší řada starších i novějších archeologických prací, v nichž se Keltové prostě jen ztotožňují s lidem t. zv. latenské kultury a v šíření této kultury z východní Francie — starověké východní Gallie — se vidí jediný a výlučný doklad šíření Keltů vůbec. Ve skutečnosti byl ovšem vznik pozdějšího ethnického celku Keltů, jak již ukazuje i sama rozloha dlouhého územního pásma, jež bylo jejich „kolébkou“, po stránce genetické procesem velmi složitým, jímž byly v jeden celek spojeny ethnické prvky značně různorodé.

Tak je na příklad dnes již nepochybné, že k starému ethnickému celku keltskému patřily nejenom ethnické jednotky, které se z východní Francie posunovaly do střední Evropy, přinášely s sebou t. zv. latenskou kulturu a pohřbívaly své mrtvé v hrobech zapuštěných do země (bez mohyl)<sup>1</sup>, nýbrž

---

<sup>1</sup> K. názvosloví viz kapitulu VIII, pozn. 1.

především také již starousedlý lid mohylových pohřebišť s kulturou hallstattskou s obou stran horního toku Dunaje v jižním Německu a v jižních Čechách<sup>2</sup>. Z tohoto lidu se postupem doby za okolností nám blíže neznámých formovaly ethnické jednotky Bojů, Vindeliků a snad i jiných keltských kmenů, s nimiž se v těch končinách v pozdějších dobách setkáváme.

Že docházelo k migracím i z této východní keltské oblasti, toho je dokladem na příklad keltská invase do severní Itálie. Nejsilnější ethnickou složkou této keltské expanse byli podle historických zpráv Bojové. Pro naše končiny má tato okolnost zvlášť velký význam, neboť i tu připadla Bojům důležitá úloha. Dědictvím po nich zůstalo nám historické jméno *Boiohemum*.

Vedle Bojů máme v hercynské oblasti zprávami Caesarovými a památkami archeologickými i jazykozpytnými doložen také ještě jiný keltský lid, kterému připadl podle všeho, co dnes o něm víme, ještě větší význam, pokud se týká vlivu na sousední Germány a pravděpodobně i jiné ethnické celky dále na východě po stránce politické i kulturní, než jeho jižnějším sousedům Bojům. Tímto lidem byli Volkové Tektosagové.

Otázka sídel tohoto obojího keltského lidu má pro historii střední Evropy a zejména také našich zemí zvlášť velký význam. Neboť podle toho, jak ji řešíme a do jaké míry správně vystihujeme polohu i rozsah oblastí, jež obojí lid zaujal a po staletí držel, zároveň se také buď přiblížíme správnému obrazu někdejších skutečných osudů střední Evropy a našich zemí, nebo jej zkreslíme a zatemníme.

Takovým podstatným a pro historiografii našich končin přímo osudným zkreslením byla po staletí běžná představa, že někdejší sídla Bojů byla totožná s dnešní Českou zemí. Tato představa vznikla a byla vždy znovu posilována historickým faktem, že na této zemi od pozdního středověku ulpěl latinský, resp. římsko-germánský název *Boiohemum*, „Boierheim“, otčina Bojů. A promítání tohoto faktu zpět do dob kolem rozhraní letopočtů vedlo k dalšímu radikálnímu zkreslení obrazu osídlení našich zemí a končin sousedních a s tím ve spojení také jejich historických osudů i v celém dalším více než půltisíciletí, protože nesprávné umístění sídel bojských mělo za následek také nesprávnou lokalizaci sídel jejich germánských následovníků Markomanů, Kvádů a jiných kmenů. A to bylo ovšem provázáno dalšími těžkými omyly v hodnocení historické úlohy těchto germánských kmenů ve spojení s našimi zeměmi a bylo toho posléze tendenčně využito také politicky tím, že se začalo — zejména za nacistické éry — dokazovat, že obě naše země Čechy a Morava patří Německu a Němcům jako dědictví po jejich

<sup>2</sup> Srovnej k tomu z novější literatury J. P o k o r n y, *Kelten*, Ebert RL. VI (Berlín 1925): 282 a d., J. B ö h m, *Kronika objeveného věku* (Praha 1941), 419, *Naše nejstarší města* (Praha 1946), 31 a d., J. F i l i p, *Pravěké Československo* (Praha 1948), 246 a d., *Keltové ve střední Evropě* (Praha 1956), 56 a d., a j.

dávných germánských předcích Markomanech a Kvádách, a že dnešní čeští obyvatelé obou těchto zemí jsou pouhými vetřelci, kteří na tyto obě země nemají historického práva.

A v plném smyslu tragickým vyvrcholením tohoto historického a tendenčně politicky využitého omylu byl pokus brněnského německého historika B. Bretholze podepřít tento omyl ničím neodůvodněným (nebo — přesněji řečeno — nesprávně zdůvodněným) tvrzením, že Markomani a Kvádové, protože není zpráv o jejich odchodu z Čech a (Kvádů) z Moravy, žili v obou těchto zemích až do příchodu německých kolonistů v pozdním středověku<sup>3</sup>. Tohoto — se stanoviska historické kritiky zhola nemožného — Bretholzova argumentu bylo ihned nejkrajnější měrou politicky využito k vybudování teorie o Čechách a Moravě jako starém germánském a německém vlastnictví od doby více než dvou tisíc let. A tím byl zároveň předem určován budoucí osud dnešních slovanských obyvatel obou zemí jako neoprávněných a tedy i bezprávných vetřelců . . .

Pro Bretholze, autora teorie o nepřetržitém germánském osídlení našich zemí od starověku až po naše časy, přišel ovšem závěr, jehož při svém politickém zaměření nečekal. Poznal, že jeho židovský původ určil také jeho vlastní osud v tomto politickém dění. A vyvodil z toho posléze sám závěr, který učinil konec jeho životu . . .

Bretholz ovšem jako zkušený historik sám dobře věděl, že jeho teorie, vybudovaná na mlčení historických pramenů, je nesprávná, neboť v historii národů důkaz *ex silentio* neplatí v tom smyslu, jak ho on sám užil. Nedočkal se vděku těch, jimž chtěl sloužit. Odmlčel se také sám navěky, ale jeho myšlenky se jako štítu uchopili jiní nacističtí badatelé, především archeologové, a snažili se jeho teorii opřít o silnější důkazy, než bylo pouhé mlčení historie. Hledali archeologické nálezy, jež by mohly sloužit jako důkaz trvání germánského — markomanského a kvádského — osídlení Čech a Moravy až do 12. století, do příchodu prvních německých kolonistů do těchto zemí. Ale marně. Je těžko dokazovat staleté trvání germánského osídlení a germánské kultury, když pro to chybějí základní předpoklady — historické zprávy i archeologické nálezy! Těch několik málo ojedinělých předmětů, na něž mohli němečtí archeologové poukázat<sup>4</sup>, mohlo do našich zemí přijít obchodem nebo

<sup>3</sup> B. Bretholz, *Geschichte Böhmens und Mährens I* (Liberec 1921), 30 a d., *Zeitschr. d. d. Vereines f. die Geschichte Mährens u. Schlesiens XXIV* (1922), zvl. otisk 7 a d., 21 a d., XXV (1923), zvl. otisk 13 a d., 31, 36 a d., srov. k tomu Šimek, *Čechy a Morava za doby římské* (Praha 1923), 52 pozn. 1, 146 a d. pozn. 2 (tam viz i jinou literaturu), *Západní Slované a Germáni, Z dávných věků I* (Brno 1947), 31, 38 a d.

<sup>4</sup> Srov. k tomu Šimek, *Západní Slované a Germáni* 41, kde také viz příslušnou německou literaturu.

šterým jiným způsobem, a naprosto nestačí na důkaz tak dlouhého trvalého osídlení, těchto zemí Germány až do pozdního středověku a tím i na důkaz kontinuity jejich osídlení Germány a Němci od starověku až po naše časy.

Pokud se týká otázky bojského a germánského osídlení našich zemí, podávají nám historické zprávy a souhlasně s nimi také archeologické nálezy, hodnotíme-li je toliko podle pravidel nekompromisní, přísně vědecké kritiky, bez politické tendence a bez ohledu na domněnky a autoritativní výroky starých i novějších mistrů německé vědy, zcela jiný obraz, než jaký nám na základě svých mylných předpokladů a domněnek vykreslili oni, a který byl nekriticky přejat i mnohými autory našimi.

Tak především dospějeme při řešení otázky bojské k poznání, že tradiční stanovisko, hledající již od dob renesančních s naprostou samozřejmostí sídla Bojů v celých dnešních Čechách jenom z toho důvodu, že je od staletí běžná představa, vyjádřená rovnicí: *Čechy = Böhmen = Boiohemum*, se velmi podstatně uchyluje od svědectví antických zpráv, které podávají zcela jasný historický důkaz, že sídla Bojů byla na jihu ohraničována tokem Dunaje, i od svědectví archeologických nálezů, které zase naopak zcela jasně dokazují, že Bojové, usídlení při Dunaji, nemohli zároveň být také lidem, který sídlil v téže době v severních Čechách.

Po stránce historické je to především zpráva *Strabonova*, že sídla Bojů sousedí těsně (*συνάπτονται*) se sídly Vindeliků<sup>5</sup>. Hranice tohoto kmene známe velmi dobře. Jeho sídla byla na severu ohraničena Dunajem. Tím jsou tedy zároveň určeny také jižní hranice Bojů. Šly rovněž po Dunaji. A Dunaj byl tedy také jižním pomezím starověkého Boiohema<sup>6</sup>. To jasně dokládají také jiné starověké zprávy. Je to jednak zpráva *Velleia Patercul*a, že nová sídla Marobudova (Markomanů) v Boiohaemu hraničila s Norikem a Pannonií<sup>7</sup>, při čemž opět musil být rozhraním Dunaj. Dále jsou to dvě zprávy *Tacitovy* v jeho Germanii, a to především *passus* v kapitole 41, že v dalším výčtu svébských kmenů bude postupovat podle Dunaje, a v následující kapitole 42 zpráva, že vedle Hermundurů sídlí Naristi a dále Markomani a Kvádové, a ti všichni že tvoří na Dunaji germánskou frontu (čelo

<sup>5</sup> *Strabon* IV. 6. 8 (206): 'Ραιτοι και Οὐνδολιμοὶ συνάπτοντες Ἐλουητιῖοις και Βοιοῖς ἐπίκεινται γὰρ τοῖς ἐκεινων πεδίοις.

<sup>6</sup> *Šimek*, ČM. 45 a d., Keltové a Germáni v našich zemích (Brno 1934), 6 a d., *Velká Germanie* *Klaudie Ptolemaia* II (Brno 1935), 194 a d., IV (Brno 1953), 208 a d., *Chebsko v staré době* (Brno 1955), 82.

<sup>7</sup> *Velleius Paterculus* II. 109: eratque (Maroboduus) etiam eo timendus, quod cum Germaniam ad laevam et in fronte, Pannoniam ad dextram, a tergo sedium suarum haberet Noricos . . . Boiohaemum (id regionem, quam incolebat Maroboduus, nomen est) . . .

Germanie) proti římskému imperiu<sup>8</sup>. A že jižním pomezím *Boiohema*, někdejší domoviny Bojů, byl Dunaj, dosvědčuje výslovně také P t o l e m a i o s jednak svým údajem, že území *Baimů* jde až k Dunaji<sup>9</sup>, jednak lokalisační *Boiodura* na místo dnešního Starého Pasova při ústí Innu do Dunaje<sup>10</sup>.

Po stránce archeologické má zjištění, že jižním pomezím bojských sídel byl tok řeky Dunaje, za nutný důsledek, že Boje musíme přiřadit k starousedlým keltským kmenům s obou stran dunajského toku, kteří své mrtvé pohřbívali pod mohylami. Stanovit rozsah jejich sídel směrem západním a severním nám pomáhá jednak zpráva T a c i t o v a, že Bojové byli usazeni v oblasti jižně od řeky Mohanu a východně od Helvetiů, jejichž sídla zaujímal území dále na západ až po (střední) tok řeky Rýnu<sup>11</sup>, jednak zpráva P t o l e m a i o v a o *Bainochaimech*, obyvatelích *Boiohema*, které musíme podle dat Ptolemaiových lokalizovat do dnešních jižních Čech<sup>12</sup>. Z textu obou těchto zpráv je zřejmé, že Bojům musíme po stránce archeologické přičísti mohylovou oblast v jižních a jihozápadních Čechách a s ní sousedící mohylovou oblast v severovýchodních Bavořích<sup>13</sup>.

Logickým důsledkem tohoto ztotožnění hercynských Bojů s lidem mohylové oblasti jihočeské a severobavorské je závěr, že jim nemohly zároveň také patřit latenské kostrové hroby (zapuštěné do země, bez mohyl) v severní polovici Čech. Pohřební ritus obojího lidu byl tak od základu různý, že prostě vylučuje myšlenku, že by mohlo jít o jeden a týž lid. Oblast našich kostrových hrobů latenských není nadto omezena jenom na severní polovici Čech, nýbrž

<sup>8</sup> Tacitus, G. 41: propior, ut quomodo paulo ante Rhenum, sic nunc Danuvium sequar, Hermundurorum civitas, fida Romanis... 42: Iuxta Hermunduros Naristi ac deinde Marcomani et Quadi agunt... eaque Germaniae velut frons est, quatenus Danuvio peragitur.

<sup>9</sup> Ptolemaios, Hyfég. II. 11. 11: μέγα ἔθνος οἱ Βαῖμοι μέχρι τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ. Srov. k tomu Šimek, ČM. 50 a d., KG. 10 a d., VG. I. 74 ř. 3, II. 172, 202 a d., KG. 15 a d.

<sup>10</sup> Ptolemaios, Hyfég. II. 12. 5, srov. k tomu K. Müller, Claudii Ptolemaei Geographia I (Paříž 1883), 283 a d., Šimek, VG. I. 134, III. 194, 201, 211, 216.

<sup>11</sup> Tacitus, G. 28: inter Hercyniam silvam Rhenumque et Moenum amnes Helvetii, ulteriora Boii, Gallica utraque gens, tenuere.

<sup>12</sup> Ptolemaios, Hyfég. II. 11. 10, v. Šimek, VG. I. 74, II. 172, 202 a d., IV. 209, KG. 15 a d.

<sup>13</sup> Šimek, KG. 23 a d., ČMM LXVI (1946), 142, VG. IV. 209 a d., Böh m, Kronika 419. Patřila-li Bojům také stará mohylová oblast jihomoravská, jak před lety soudil A. Procházka, Galská kultura na Vyškovsku (Slavkov u Brna 1937), 53, považují vzhledem k částečné rozdílnosti především její keramiky od keramiky českých mohyl za pochybné. Šlo jistě o příbuzný lid, ale spíše bych tu hledal vztahy k Podunaji jižně od Moravy. Tuto otázku bude potřeba ještě podrobněji studovat. Procházkův názor (tamže 53), že jsem v práci o Keltech a Germánech mluvil o Bojích na Moravském poli, byl mylný. Ukázal jsem jen na to, že se regionální pojem *Boiohema* v době římskogermánské rozšířil až po dolní tok řeky Moravy

je jen částí mnohem rozsáhlejší oblasti, jež zaujímala dlouhý územní pás od Durinska přes severní polovici Čech, horní Poodří a dnešní Moravu až do Slovenska.

Lidem, který nám zanechal tuto rozsáhlou kulturní oblast, nebyli hercynští Bojové, nýbrž — jak ukáží níže — Volkové Tektosagové (obr. 1).

Představa, že pojem *Boiohemum* = *domovina Bojů* se kryje s dnešním obrazem Čech, vznikla mnohem později, až v prvních staletích druhého tisíciletí našeho letopočtu, po sjednocení celých dnešních Čech pod vládou rodu Přemyslovců. Ještě koncem 8. století našeho letopočtu byla stará představa Boiohema, ohraničeného na jihu tokem Dunaje, běžná. To nám jasně dokazují historické zprávy o tažení vojsk Karla Velikého roku 791 z Řezna na Dunaji přes území Beehaimů — českých Slovanů při severním břehu Dunaje — proti Avarům do Pannonie a pak zase touž cestou zpět<sup>14</sup>.

Snad právě okolnost, že i obyvatelé podunajské části starého Boiohema byli v těch dobách již vesměs Slované, spolu s vědomím, že tito Slované jsou příbuzní se Slovany v „zemích“ kmenů severně od hor, jež dnes tvoří rozmezí Čech a Rakous, vedla k tomu, že se začalo zapomínat na původní význam slova *Boiohemum* a toto jméno začalo být postupně vztahováno na slovanské obyvatele obou těchto zemí vůbec (srovnej názvy Beehaimi, Beheimi, Boemani, Bo(h)emi<sup>15</sup>). Zároveň s tím byla postupně rozšiřována představa Boiohema jako pojmu geografického také na severní polovici dnešních Čech, která k starému *Boiohemu* = *domovině Bojů* původně nepatřila. K tomu ovšem přispívala také nestejná míra vzdělání a zejména znalosti klasické literatury z dob kolem rozhraní letopočtů u mnichů a kněží, kteří byli autory kronik z druhé poloviny I. tisíciletí našeho letopočtu a z prvních století II. tisíciletí, v nichž se nám zprávy o českých Slovanech té doby zachovaly.

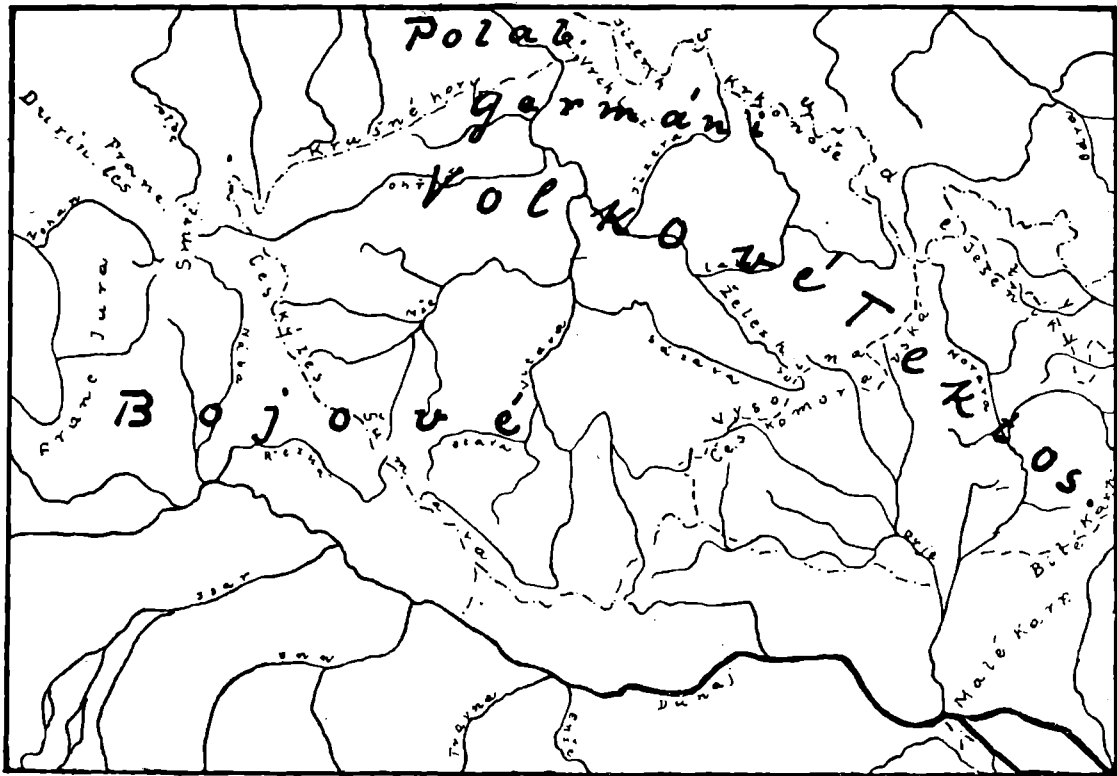
Tak si nejlépe vysvětlíme zjev, že na příklad *Widukind* (I. 35) užívá dokonce plurálního tvaru: „*rex Boemias tributarias faciens*“<sup>16</sup>, čímž jasně reprodukuje představu, s níž se také ještě setkáváme u našeho kronikáře Kosmy, pokud mluví o starších dobách, v nichž rozlišuje na území dnešních Čech více kmenových „zemí“<sup>17</sup>.

<sup>14</sup> Einhardi Ann. k roku 791: (Carolus) bipertito exercitu iter agere coepit. Cuius partem Theoderico comiti et Meginfrido camerario suo committens eos *per aquilonalem Danubii ripam* iter agere iussit. Ipse cum alia parte . . . australem eiusdem fluminis ripam . . . occupavit . . . Alias vero copias, quibus Theodericum et Meginfridum praefecerat, *per Beehaimos* via, qua venerant, reverti praecepit . . . Saxones autem et Frisiones cum Theoderico et Meginfrido *per Beehaimos*, ut iussum erat, domum regressi sunt. Srov. k tomu Šimek, ČM. 47 a d.; tam viz i jinou starší literaturu.

<sup>15</sup> Šimek, Praha a Vyšehrad, Časopis pro děj. venk. XII (1925), 4, pozn. 14.

<sup>16</sup> Srov. tamže 4.

<sup>17</sup> Srov. tamže 2, 4 a d., Slavia antiqua I (Poznaň 1948), 357 a d.



Obr. I. Osídlení našich zemí do doby kolem rozhraní letopočtů.  
 (Šimek, Keltové a Germáni, 49 obr. 1). 1 : 3,700.000.

Sjednocení všech kmenů a jejich „zemí“ v celé oblasti dnešních Čech pod vládou Přemyslovců, vévodského rodu kmene Čechů, spolu s vytlačení Slovany z dnešních severních Rakous, resp. s germanisací jejich zbytků po připojení tohoto území k Bavorsku a po založení Východní marky proces přesunu jména *Boiohemum* s někdejší vlastní domoviny bojské na oblast dnešních Čech jako domoviny „Čechů“ (českých Slovanů) uspišilo a vyvrcholilo. A nejen to. Sám kronikář Kosmas je nám korunním svědkem toho, jak se podobné změny a přesuny jmen i jejich pojmového obsahu poměrně rychle vžívají. Je první, který ve své Kronice Čechů užívá jména *Boiohema*, obměněného ve tvar *Boemia*, jako označení pro celou geografickou oblast dnešních Čech. A zároveň je také prvním kronikářem, jenž po uplynutí poměrně krátké doby zhruba jednoho století od spojení celé oblasti dnešních Čech pod přímou vládou dynastie Přemyslovců (po vyvraždění Slavníkovců na Libici roku 995) nespojuje již vznik tohoto celkového názvu državy přemyslovské se jménem Bojů, nýbrž se jménem praotce Čecha, který přivedl svůj kmen do nových sídel pod horou Řípem západně od dolní Vltavy a jižně od dolního Ohře. Kosmas reprodukuje kmenovou báji, že podle jména praotce Čecha bylo nové kmenové území nazváno *Čechy*. Překládá jméno *Čech* na latinské *Boemus* a z toho vyvozuje pro zemi tvar *Boemia*<sup>18</sup>. A zároveň užívá — podobně jak tehdy bylo zvykem v češtině — jména *Boemia* (*Čechy*) dvojím způsobem, jednou v užším smyslu pro vlastní území kmene Čechů „mezi Vltavou a Ohřem“<sup>19</sup> a severně od dolní Mže<sup>20</sup>, podruhé v širším smyslu pro celou dnešní Českou zemi, ze všech stran obklopenou horami, z níž všechny vody odvádí řeka Labe do moře<sup>21</sup>.

Z toho, co zde bylo pověděno o postupné změně teritoriálního významu a pojmového obsahu geografického názvu *Boiohemum*, je zřejmé, že tu šlo o podobný historický proces, jako na příklad u jména *Sasko* a j.

A ze stavu, který byl takto vytvořen až v době pozdního středověku, vycházeli noví vykladači antických zpráv od doby renesanční. Protože rovnice *Boiohemum* = *Bo(h)emia* = *Böhmer* = *Čechy* byla něčím běžným a naprosto samozřejmým, byli Bojové bez jakýchkoli úvah a rozborů historických zpráv umístěni do dnešních Čech (celých), a logický důsledek byl již dán sám sebou. Po

<sup>18</sup> Kosmas I. 2: quia tu, o pater, diceris *Boemus*, dicatur et terra *Boemia*.

<sup>19</sup> Tamže: circa montem Rip inter duos fluvios, scilicet Ogram et Wlitaum, primas posuit sedes . . .

<sup>20</sup> Tamže I. 27: Habuit autem (Zlaunic) principatus sui hos terminos: ad occidentalem plagam contra *Boemiam* rivulum Surina et castrum, quod est situm in monte Osseca iuxta flumen Msam.

<sup>21</sup> Tamže I. 1, 2.



Bojích byli do (celých) dnešních Čech umístění *Markomani* pod vedením Marobudovým, a na východ od nich, tedy na dnešní Moravu, byla umístěna sídla Kvádů. O tom, že z antických historických zpráv vyplývá něco docela jiného, se až do vyjití mé knihy o Čechách a Moravě za doby římské<sup>22</sup> vůbec nehloubalo, a když, dalo se to asi podobným způsobem, jak učinil K. Zeuss, otec nauky o germánských a německých historických starožitnostech: celou lokalisaci čtyř kmenů (Hermundurů, Naristů, Markomanů a Kvádů), jež Tacitus ve své Germanii kap. 41 a 42 jmenuje při levém břehu Dunaje, opřel prostě o — jemu i jiným jeho vrstevníkům a následovníkům samozřejmý — předpoklad, že Markomani musili být v Čechách, protože byli v Boiohemu, a podle toho si upravil výklad všech zachovaných historických zpráv<sup>23</sup>. Zprávu Tacitovu spojil s Ptolemaiovou zprávou o sídlech Markomanů „pod lesem Gabréto“<sup>24</sup>, a pod sugestivním vlivem představy, že *Boiohemum* = *Böhmen*, dospěl k závěru, že „hier ist kein Schwanken und hält eines das andere. Der Wald Gabreta kann nur der Böhmerwald sein, an dessen einer Seite die Waristen, an der anderen die Markomannen wohnen. Im Osten sind sie (die Markomannen) durch den umschließenden Wald, Ὀρκύνιος δρυμός, von den Quaden getrennt.“<sup>25</sup> Ptolemaiovu předložku ὑπό — *pod* si Zeuss podle této utkvělé představy jak u Gabréty, tak také u Orkynského (Hercynského) lesa vyložil ve směru východním, Ptolemaiovu Orkynský les ztotožnil prostě s věncem hor kolem Čech, a tak dostal Markomany do Čech a Kvády na Moravu.<sup>26</sup> A jeho výklad byl nadále německými i našimi historiky, archeology a linguisty mechanicky přejímán...

Postupujeme-li však přesně podle zcela jasných antických zpráv, musíme nutně dojít k závěru, že ztotožnění starověkého Boiohema s dnešní Českou zemí a na něm vybudované výklady Zeussovy i jeho následovníků byly naprosto mylné a že jimi byl obraz historického osídlení střední Evropy velmi podstatně zkreslen.

<sup>22</sup> Práce z vědeckých ústavů filosofické fakulty K. university v Praze, 1923, č. I.

<sup>23</sup> K. Zeuss, *Die Deutschen und die Nachbarstämme* (Mnichov 1837, nový otisk, Heidelberg 1925), 104 a d., 115 a d.

<sup>24</sup> Ptolemaios, *Hyfégésis* II. 11. 11: ὑπὸ δὲ τὴν Γάβρηταν ὄλην Μαρκομανοί, ... ὑπὸ δὲ τὸν Ὀρκύνιον δρυμόν Κουάδοι, srov. Šimek, *Velká Germanie* Klaudia Ptolemaia I (Praha 1930), 74 a d.

<sup>25</sup> Zeuss, l. c. 116.

<sup>26</sup> Tamže 118: „Der Ὀρκύνιος δρυμός ist der Böhmen, das Markomannenland, umschliessende Waldkranz, dessen östlicher Teil, der (böhmisch-) mährische Waldzug, die Quaden und Markomannen trennte... Die Quaden hatten also das Gebiet der Taya inne...“ K Zeussu výkladu Hercynského lesa viz též tamže 6: „Insbesondere hiess Hercynia der Böhmen umfassende Waldkranz.“

To platí především také o lokalisaci germánských *Markomanů* do území (celých) dnešních Čech a *Kvádů* na dnešní Moravu.

Pro obě tyto otázky mají kromě uvedených již dokladů, že jižním pomezím sídel bojských = starověkého *Boiohema* byl tok řeky Dunaje, základní význam především zprávy Velleiovy, Tacitovy a Ptolemaiovy. Je to jednak výslovné svědectví Velleia Patercula, že sídla Marobudových Markomanů hraničila s Norikem a Pannonií<sup>27</sup>, dále rovněž svědectví Tacitovo, že sídla Markomanů a Kvádů jsou přímo při Dunaji (Germania 41, 42, v. výše str. 19, pozn. 8), a konečně zpráva Klaudia Ptolemaia, že sídla Markomanů jsou „pod“ lesem Gabrérou, t. j. jižně od Šumavy a vrchovin položených východně od jejich jižních výběžků, tedy v dnešních Rakousích, severně od Dunaje<sup>28</sup>.

Zprávy obou římských historiků nám tedy zcela jasně a určitě vymezují jižní hranice sídel Markomanů<sup>29</sup> a Kvádů tokem řeky Dunaje, a zpráva Ptolemaiova zcela jasně určuje severní pomezí markomanských sídel Gabrérou, t. j. pohorími na rozhraní jižních Čech a Rakous<sup>30</sup> (obr. 2).

Severní pomezí sídel kvádských určuje Ptolemaios slovy: „pod Orkynským lesem Kvádové“<sup>31</sup>. Také toto svědectví je celkem jednoznačné. Jak jsem ukázal jinde<sup>32</sup>, umísťuje Ptolemaios svůj Orkynský les mezi své Sudety, t. j. hory na rozhraní jižních Čech a Bavor — Rakous, a mezi své Sarmatské hory, t. j. Karpaty východně od obchodní cesty z Brigetia přes Kelemantii (Leányvár) a Vlárský průsmyk do horního Poodří a k dolní Visle, a východní část „lesa“ „nad“ Kvády je totožná s jižní částí Bílých Karpat.

Tím jsou sídla Kvádů rovněž jasně a nepochybně

<sup>27</sup> Viz výše, str. 18, pozn. 7.

<sup>28</sup> Statistika výskytu předložek *ὄπρ* a *ὄπερ* v Ptolemaiově Hyfégésii svědčí nesporně o tom, že Ptolemaios označoval předložkou *ὄπρ* směr jižní, nikoli směr východní, jak myslil Zeuss, v. výše, a jiní (Ptolemaios četl své údaje se své mapy nástěnné, na níž měl sever nahoře, jih dole); srov. Šimek, VG. I. 102, II. 194 a d.

<sup>29</sup> V literatuře, jež se zabývala historií Markomanů, nebylo náležitým způsobem rozlišováno mezi lokalisací a rozsahem jejich vlastních sídel a rozsahem Marobudovy „říše“. Představa o velikosti této „říše“ (přesněji: svazu kmenů) bezděky spolupůsobila na představu o rozsahu území, jež zabral Marobud se svými Markomany, a podporovala představu, že to musily být celé dnešní Čechy, kde jim od konce minulého století, od objevení obou velkých pohřebišť římské doby na Píchoře a na Třebické, byla jako jejich vlastní sídelní oblast mylně připsána především celá střední a severní část země s nálezty, zv. kultury dobřichovské, těmito pohřebišti representované; v. k tomu Šimek, ČM. 147, 157, 163 a d., KG. 103, 108 a d., VG. IV. 44 a d., 148 a d., 360 a d.

<sup>30</sup> Ptolemaios, Hyfég. II. 11. 11: *ὄπρ δὲ τὴν Γάβρηταν ἕλην Μαρκομανοί, viz k tomu Šimek, ČM. 138, KG. 98 a d., VG. II. 194 a d.*

<sup>31</sup> Ptolemaios, Hyfég. II. 11. 11, srov. výše str. 23 pozn. 24, VG. I. 74 a d., II. 45 a d., 197 a d.

<sup>32</sup> Šimek, VG. II. 44 a d., 200.

umístěna na území dnešního Slovenska. Není ani jediné historické zprávy starověké, která by Kvády umísťovala na Moravu.

Rozhraním sídel markomanských a kvádských byl dolní tok řeky Moravy, podobně jako je dnes rozhraním Slovenska a Rakous. Dokladem toho jsou zprávy Velleiovy a Ptolemaiovy.

Velleius Paterculus, souvěkovec Marobudův, který se jako vojenský legát zúčastnil válečné výpravy Tiberiovy proti Marobudovi, a který je proto nad jiné povoláním očitým svědkem poměrů v oblasti severně od Dunaje a zejména v její části sousedící s Carnuntem, z něhož Římané přešli na severní břehy Dunaje<sup>33</sup>, nám zanechal svědectví, že sídla Marobudových Markomanů měla s pravé strany Pannonii<sup>34</sup>. Tento výklad souhlasí dokonale s krajinným obrazem v oblasti okolo Carnunta, kde se tok Dunaje ohýbá k severovýchodu k ústí Moravy a tvoří tak obloukovité pomezí rakouského Moravského pole. Jenom tehdy mohla mít sídla Markomanů podle líčení Velleiova Pannonii s pravé strany, patřila-li k nim také tato část Moravského pole<sup>35</sup>.

A s tímto svědectvím Velleiovým souhlasí také údaje Ptolemaiovy, z nichž vyplývá, že Boiohemum Marobudovo, zvané u Strabona *Buiaimon* (*Βουλαιμον τὸ τῶν Μαροβόδων βασιλείον*)<sup>36</sup> a obměněné u Ptolemaia v ethnický název *Baimoi* (*Βαῖμοι*)<sup>37</sup>, bylo na východě ohraničeno tokem řeky Moravy<sup>38</sup>.

S výsledky úvah o zprávách historických, k nimž jsme dospěli, souhlasí velmi dobře také výsledky dosavadních výzkumů archeologických, které ukazují těsný vztah jednak markomanské kultury v dnešních severních Rakousích ke kulturní oblasti v poříčí Nekarů, přítoku středního Rýna v dnešním Badensku, kde Markomani pravděpodobně sídlili před svým odchodem do nových sídel v rakouském Podunají, jednak kultury markomanské v severních Rakousích a kvádské na Slovensku. Nálezy této obojí kultury se však až nápadně liší, zejména pokud se týká po domácku robené keramiky, jak od nálezů severočeské kultury dobřichovské, která je sice také původu germánského, nikoli však markomanského, tak zejména od nálezů souvěké kultury především obou prvních staletí našeho letopočtu na Moravě, která nebyla dokonce ani germánská vůbec, nýbrž vyrostla na zcela jiném ethnickém podkladě — keltském.

Tím se dostáváme k závěru, který je pro otázku starověkého osídlení

<sup>33</sup> Srov. k tomu Šimek, Děvín, PAM XXXII (1920), 4, 7, 20 a d., ČM. 84 a d., VG. I. 136 a d.

<sup>34</sup> Velleius Paterculus II. 109, v. výše str. 18 pozn. 7.

<sup>35</sup> Šimek, KG. 9 a d., 94.

<sup>36</sup> Strabon VII. I. 3, srov. k tomu Šimek, KG. 8, 93.

<sup>37</sup> Ptolemaios, Hyfég. II. II. 11: μέγα ἔθνος οἱ Βαῖμοι μέχρι τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ, v. k tomu Šimek, VG. I. 74 a d., II. 197 a d., KG. 10 a d., 126 a d., a j.

<sup>38</sup> Šimek, ČM. 45, 48, KG. 10 a d., 94, VG. II. 50 a d., 202 a d., IV. 209.

dnešní Moravy velmi důležitý: všechny teorie, které umísťovaly Kvády na Moravu jedině z toho důvodu, že sídla Kvádů byla v ý c h o d n ě od Markomanů (to jedině si všechny tyto teorie vybraly z Tacita, nikoli také to nejpodstatnější: že sídla Markomanů i Kvádů byla při Dunaji!), byly nesprávné a mylné, a v novějších dobách i záměrně klamně.

Sídla Kvádů tedy nebyla (kromě snad malých výběžků na rozhraní jihovýchodní Moravy a Slovenska) na Moravě, nýbrž na Slovensku.

Tím si také vysvětlíme, jak ještě ukáži níže, proč se archeologický obraz kultury souvěké Moravy tak podstatně liší od obrazu, který nám podávají archeologické nálezy o markomanské kultuře v rakouském Podunají a o kvádské kultuře na Slovensku.

K úvaze, jež byla v této úvodní stati podána, třeba připojit ještě několik kritických poznámek k nejnovější teorii V. Ondroucha o trojím Boiohemu, o sídlech Bojů, Markomanů a Kvádů na Moravě a o bojském původu severočeské „římské“ kultury dobřichovské.<sup>39</sup>

Ondrouch správně zdůrazňuje, že Markomani nesídlili v Čechách<sup>40</sup>. Nelze však souhlasit s jeho stanoviskem, že „jádro jejich sídel a také kvádských sídel byla na půdě původního Boiohema (I) Morava“ (a to podle Ondrouchovy mapky dnešní Morava západně od toku řeky Moravy), „kam se pod hrozbou římského imperia vystěhovali z bavorské Markomanidy někdy okolo roku 9 až 8 před n. l.“ A nelze souhlasit také ani s dalším pokračováním tohoto Ondrouchova odstavce, že „k Boiohemu I (kromě dnešní západní Moravy, o níž se dělili s Kvády) patřila však také naddunajská část Dolního Rakouska, do níž Markomani před začátkem nebo na začátku t. zv. markomanských válek přesunuli z Moravy část svých sídel“.<sup>41</sup>

Zde lze obměnou Ondrouchova výroku o Čechách říci, že se dosud také nikomu nepodařilo dokázat, že by dnešní Morava byla bývala už v době kolem přelomu letopočtů osídlena Markomany a Kvády (a dokonce už ne v Ondrouchově omezení jenom na území západní Moravy). Markomani sídlili již od svého příchodu z Porýní v podunajském Boiohemu (Buiaimu) Strabonově<sup>42</sup>, Velleiově<sup>43</sup> a Tacitově<sup>44</sup> v oblasti od severovýchodních Bavor (kde nedlouho

<sup>39</sup> V. Ondrouch, Naša veda IV. 2 (Bratislava 1957), 56 a d., V. 1 (1958), 16 a d. Bohaté hroby z doby římskéj na Slovensku (Bratislava 1957), 66 a d.

<sup>40</sup> NV IV. 59 a d., V. 20 a d., Bohaté hroby 66 a d.

<sup>41</sup> NV IV. 59, srov. též V. 21.

<sup>42</sup> Strabon VII. 1. 3, viz výše str. 25, pozn. 36.

<sup>43</sup> Velleius Paternulus II. 109, viz výše str. 18, pozn. 7.

<sup>44</sup> Tacitus G. 28, 42, viz výše str. 19, pozn. 8, 11.

potom usídlil L. Domitius Ahenobarbus hermundurský oddíl, hledající nová sídla, „v části Markomannidy“<sup>45</sup>) až po dolní tok řeky Moravy, a Kvádové měli svá sídla východně od nich v slovenském Podunají.<sup>46</sup>

Nelze také souhlasiti s další teorií Ondrouchovou, že Bojové, vytlačení (podle Ondroucha) Markomany z Rakous na západní Moravu a z Moravy dále na severozápad do Čech (čtyřmi proudy!), založili si nový domov (Boiohemum II) v českém Polabí v oblasti kultury dobřichovské<sup>47</sup>. Také pro to nemáme vůbec žádných historických ani archeologických dokladů. Ptolemaiovův záznam o Bainochaimech (= obyvatelích Boiohema) se vztahuje na jižní Čechy<sup>48</sup>, nikoli na Čechy severovýchodní, a kultura dobřichovská nebyla prostě jen „latensko-keltskou kulturou“ a „posledním vývojovým stupněm pozdně-latenské kultury v Čechách“, jak se domnívá Ondrouch<sup>49</sup>, nýbrž byla to čistě germánská kultura doby římské I.—IV. století našeho letopočtu, kterou nám po sobě zanechali polabští Hermunduři<sup>50</sup>. Byla sice ve svých začátcích ovlivněna latenskou kulturou severočeských Keltů (Volků Tektosagů, v. níže)<sup>51</sup>, byla však vytvořena Germány, kteří se do sídel těchto Keltů posunuli z končin středního Polabí, nikoli Boji.

Nelze dále souhlasit s Ondrouchem, že Bojové měli kromě severních Rakous a západní Moravy (= podle Ondroucha Boiohemum I) a později severovýchodních Čech (= Boiohemum II) osídleno též celé jižní Slovensko od dolního toku řeky Moravy až po dolní tok řeky Hronu<sup>52</sup>. Také pro to není historických dokladů, přestože máme právě otázku starověkého Boiohema osvětleno mimořádně velkým počtem zpráv antických autorů<sup>53</sup>. Ptolemaiovi Baimové (obyvatelé Buiaima = Boiohema), které Ondrouch zakresluje na jižním Slovensku, patří, jak jsem již doložil jinde<sup>54</sup>, do oblasti dnešních Rakous západně od dolního toku řeky Moravy, nikoli na Slovensko. Kdyby byli měli

<sup>45</sup> Dion LV. 10<sup>a</sup>. 2: ὁ γὰρ Δομίτιος πρότερον μὲν, ἕως ἔτι τῶν πρὸς τῷ Ἰστροῦ χωρίων ἦρχε, τοὺς τε Ἑρμονδοῦρους ἐκ τῆς οἰκίας οὐκ οἶδ' ὅπως ἐξασατάντας καὶ κατὰ ζήτησιν ἑτέρας γῆς πλανωμένους ἑπολαβὼν ἐν μέρει τῆς Μαρκομαννίδος κατῴκησε; srovnej k tomu Šimek, ČM. 35 a d., KG. 79 a d., 94; tam v. i jinou literaturu.

<sup>46</sup> Srov. k tomu Šimek, KG. 94 a d., 106, 119 a d., VG. II. 50, 198 a d., 201.

<sup>47</sup> Ondrouch, NV IV. 58 a d., mapka na str. 57, V. 16 a d., 20 a d., Bohaté hroby 66 a d.

<sup>48</sup> Šimek, KG. 15 a d., VG. II. 172 a d.

<sup>49</sup> Ondrouch, NV IV. 59.

<sup>50</sup> L. Franz, Sudeta IX. 73 a d., Kelten u. Germanen in Böhmen<sup>2</sup> (1939), 22 a d., Šimek, KG. 85, VG. IV. 216 a d. (217 pozn. 74 v. i jinou literaturu).

<sup>51</sup> Šimek, ČM. 16 a d., 30 a d., KG. 32, 84 a d., VG. IV. 341 a d.

<sup>52</sup> Ondrouch, NV IV. 57, mapka, V. 16, 17, Bohaté hroby 73 a d.

<sup>53</sup> Viz výše str. 18 a d.

<sup>54</sup> Šimek, Poloha sídel Kvádů a Baimů podle údajů Kl. Ptolemaia, Sborník čs. spol. zeměp. XXXVII (1931), 14 a d., 20, 22, KG. 11 a d., 126 a d., VG. II. 47 a d., 197 a d.

Bojové osídleno také celé jižní Slovensko, proč Ondrouch neměl tolik odvahy, aby tam zakreslil další, třetí, respektive (ponecháme-li s Ondrouchem<sup>55</sup> číslici III pro Boiohemum pozdních dob historických) čtvrté Boiohemum?

A konečně nemohu považovat za dosti odůvodněno mínění Ondrouchovo<sup>56</sup>, že markomanská královna Fritigil až z Moravy psala milánskému arcibiskupovi Ambrožovi, a že první Slované proto mohli přijít na Moravu až po smrti tohoto světce (zemřel 4. dubna 397 n. l.).

Tentó — podle úsudku Ondrouchova zcela jasný — důkaz mi není zcela jasný.

Ondrouch sám usuzuje (viz výše), že se Markomani již před začátkem nebo na začátku t. zv. markomanských válek — tedy již v druhé polovici 2. století našeho letopočtu — zčásti přesunuli z Moravy do severovýchodních Rakous. Kde je důkaz, že jejich královna Fritigil nemohla se svým manželem bydlet také v této oblasti podunajské, kde mohla — poblíže hranic římského imperia — mnohem spíše přijít ve styk s římskými kněžími, dovědět se o milánském světci a přijmouti křest?

A kde je důkaz, že Slované již v 2. století nemohli přicházet na Moravu a usazovat se v ní, na příklad také v části země, opuštěné tehdy podle Ondroucha Markomany?

Z toho je, myslím, více než dostatečně zřejmé, jak mylný je závěr Ondrouchův, považující smrt milánského arcibiskupa Ambrože roku 397 za časový mezník, po němž se teprve mohli Slované na Moravu přistěhovat.<sup>57</sup>

<sup>55</sup> Ondrouch, NV IV. 59, mapka na str. 57, V. 20 a d.

<sup>56</sup> Tamže IV. 58 a d.

<sup>57</sup> Více o tom v. níže.